

Universiteit
Leiden

The Netherlands

**soeticheynt ende sachtheynt' voor een 'soo tijrannijcken,
glorieusen en trotsen gouverne'. De Nederlandse reacties
op het Japanse 'afsluitings-beleid**

Dorssers, Wiel

Citation

Dorssers, W. (2013). soeticheynt ende sachtheynt' voor een 'soo tijrannijcken, glorieusen en trotsen gouverne'. De Nederlandse reacties op het Japanse 'afsluitings-beleid. *Leidschrift : Verraderlijke Rijkdom. Economische Crisis Als Historisch Fenomeen*, 28(September), 149-166. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73108>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73108>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

‘soeticheyt ende sachtheyt’ voor een ‘soo
tijrannijcken, glorieusen en trotsen gouverne’.

De Nederlandse reacties op het Japanse ‘afsluitings-
beleid’

Wiel Dorssers

Veele zullen het een snoodheid noemen onzen aardkloot, zo klein als ze is, van een te scheiden en te deelen, en zullen het achten al even zo grooten misdaad als een Moord, te breeken de maatschappy en onderlinge gemeenschap die er behoorde te zyn onder de menschen.¹

Zo begint Engelbert Kaempfer (1651-1716) de zesde appendix van zijn *Beschryving van Japan*. Kaempfer was van 1690 tot 1692 in Japan als arts werkzaam op de factorij van de VOC in Deshima en schreef over zijn verblijf een boek, dat in 1727 voor het eerst verscheen.² De zesde appendix van dat boek was getiteld: *Onderzoek, of het van belang is voor 't ryk van Japan om het zelve geslooten te houden, gelyk het nu is, en aan desselfs inwooners niet toe te laten koophandel te drijven met uytheemsche natien 't zy binnen of buyten 's lands* en het was

---

¹ Engelbert Kaempfer, *De Beschryving van Japan, bebelende .... Uyt het oorspronkeelyk Hoogduytsche handschrift, nooit te vooren gedrukt, in het Engelsch overgezēt, door J.G. Scheuchzer, ... Die daar bij gevoegt heeft het Leven van den Schryver. Voorzien met kunstige kopere platen, onder het opzicht van den ridder Hans Sloane nytgegeven, en nyt het Engelsch in 't Nederduytsch vertaalt* (Amsterdam 1733) 476.

² Kaempfers boek verscheen voor het eerst in het Engels. Vertalingen in het Frans en het Nederlands verschenen in 1729 (met een herdruk van de Nederlandse versie in 1733); in het Duits in 1749. Voor de opmerkelijke verschijningsgeschiedenis, zie: B.M. Bodart-Bailey, ‘Kaempfer Restor’d’, *Monumenta Nipponica* 43.1 (1988) 1-33; D. Massarella, ‘The History of *The History*: The Purchase and Publication of Engelbert Kaempfer’s *The History of Japan*’ in: B.M. Bodart-Bailey en D. Massarella ed., *The Furthest Goal. Engelbert Kaempfer’s Encounter with Tokugawa Japan* (Sandgate 1995) 96-131; W. Michel, ‘His Story of Japan: Engelbert Kaempfer’s Manuscript in a New Translation’, *Monumenta Nipponica* 55.1 (2000) 109-120; idem, ‘Einleitung zur Edition’ in: W. Michel en B.J. Terwiel ed., *Engelbert Kaempfer. Heutiges Japan* (München 2001) 1-72; W.J. Boot, ‘Japan – A Closed Country?’, lezing gegeven op 22 juni 1998.

precies wat de titel ervan beloofde te zijn: een onderzoek en een plaatsbepaling in een debat voor of tegen het isolationisme van Japan.³

In een periode van acht jaar werd Japan afgesloten van de buitenwereld, een afsluiting die pas halverwege de negentiende eeuw werd doorbroken. In april 1633 werd een eerste decreet afgekondigd met reisbeperkingen voor Japanners, handelsbeperkingen voor buitenlanders en een verbod op de katholieke missie. Acht jaren en vele decreten en brieven later werden de Nederlanders, de enige nog overgebleven westerlingen, in juni 1641 verplicht van hun handelspost Hirado naar Deshima te verhuizen. Van een land dat ‘welhaast overspoeld werd door buitenlanders’, veranderde Japan in een land dat ‘op slot was gegaan, met de sleutel weggegooid.’⁴

Er zijn prachtige boeken geschreven over de afsluiting van Japan en over Japan in de ogen van vreemdelingen, maar nog niet over hoe buitenlanders op de afsluiting reageerden.⁵ Er zijn zelfs nauwelijks artikelen over dit specifieke onderwerp geschreven.⁶ Over hoe deze afsluiting in zijn werk ging en hoe de Nederlanders er toentertijd op reageerden, gaat dit artikel.

---

³ E. Kowaleski-Wallace, ‘The First Samurai: Isolationism in Engelbert [sic] Kaempfer’s 1727 History of Japan’, *The Eighteenth Century* 48.2 (2007) 111-124.

⁴ Eerste citaat: W.J. Boot, *Keizers en Shōgun. Een geschiedenis van Japan tot 1868* (Amsterdam 2001) 93; tweede citaat: W.J. Boot, ‘Japan – A Closed Country?’, 4.

⁵ Over de afsluiting van Japan: M.S. Laver, *The Sakoku Edicts and the Politics of Tokugawa Hegemony* (Amherst 2011); R. Hellyer, *Defining Engagement. Japan and Global Contexts, 1640-1868* (Cambridge en Londen 2009). Over Japan in de ogen van vreemdelingen: M. Cooper, *They Came to Japan. An Anthology of European Reports on Japan, 1543-1640* (Ann Arbor 1995) en P. Rietbergen, *Japan verwoord. Nihon door Nederlandse ogen, 1600-1799* (Amsterdam 2003). Twee algemene geschiedenissen van vroegmodern Japan: C. Totman, *Early Modern Japan* (Berkeley en Los Angeles 1993); J.W. Hall en J.L. McClain ed., *The Cambridge History of Japan IV: Early Modern Japan* (Cambridge 1991).

⁶ Twee uitzonderingen zijn: Nagazumi Y., ‘Japan’s Isolationist Policy as seen through Dutch Source Materials’, *Acta Asiatica* 22 (1972) 18-35, dit is echter eerder een methodologisch, dan een inhoudelijk artikel; en N. Tojo, ‘The anxiety of the silent traders. Dutch perception on the Portuguese banishment from Japan’, *Bulletin of Portuguese/Japanese Studies* 1 (2000) 111-128. Dit artikel beperkt zich tot de Nederlandse reacties op de verbanning van de Portugezen.

De afsluitingsdecreten van 1633 tot 1639

Het afsluitingsbeleid, *sakoku*, kwam tot stand tussen 1633 en 1639. In deze tijd stelde de Japanse militaire regering, de *bakufu*, een aantal decreten op die de buitenlandse contacten trachtten te reguleren en in toenemende mate te beperken. Binnen de verschillende decreten verschoven aandacht en accent enigszins, maar in grote lijnen kwamen ze op hetzelfde neer. Sommige elementen uit de decreten hadden hun voorlopers in het verleden, bijvoorbeeld wat de houding ten opzichte van de christenen betreft. Sommige acties van de bakufu, zoals het afbreken van het pakhuis van de VOC in Hirado en de verhuizing naar Deshima in 1641, hadden niet direct hun oorsprong in de decreten, maar maakten wel degelijk deel uit van het gevoerde beleid. De decreten waren dus niet begin en einde van de buitenlandse afsluitingspolitiek, maar vormden er wel de kern van.

De verschillende decreten uit de periode 1633-1639 vertonen onderling grote overeenkomsten en daarmee kan er, met Laver, gesproken worden van een eenduidig systeem van afsluiting.⁷ De periode wordt ook wel, Wim Boot volgend, in drie afzonderlijke fasen onderverdeeld.⁸ In elke fase stond een afsluitingswet of -decreet (*sakoku-rei*) centraal, gevolgd door bijbehorende nadere instructies en bekendmakingen. Elke volgende fase was daarbij een aanscherping van de bepalingen en een verzwaring van de straffen van de decreten uit de voorgaande fasen.

De eerste fase werd ingeluid met het decreet van 7 april 1633. Dit werd in Edo opgesteld door de bakufu, en door alle belangrijke bakufu-dienaren ondertekend. Het was gericht aan de nieuw aangestelde vertegenwoordigers van de bakufu in Nagasaki, de *bugyō*. Het bestond uit zeventien artikelen. De eerste drie daarvan betroffen de Japanners: hun bewegingsvrijheid werd flink aan banden gelegd. Voor het verlaten van Japan was voortaan de goedkeuring van de bakufu vereist. Japanners die langer dan vijf jaar in het buitenland hadden geleefd en weer terugkeerden naar Japan, riskeerden de doodstraf; zij die minder dan vijf jaar in het buitenland waren geweest, mochten wel terugkeren. De volgende vijf artikelen betroffen de christenen: verbreiding van de christelijke leer werd strafbaar gesteld, priesters moesten bij de overheid worden gerapporteerd, en aanhangers van de christelijke leer, Japanners én buitenlanders, moesten worden 'onderzocht'. De laatste negen artikelen betroffen de handel: daar

---

⁷ Laver, *The Sakoku Edicts*, ix-xi.

⁸ Boot, 'Japan – A Closed Country?' 3; Boot, *Keizers en Shōgun*, 95.

werden allerlei regelingen voor afgevaardigd die de vrijheid van buitenlandse en Japanse handelaren ernstig beperkten ten gunste van de centrale overheid.⁹

Drie maanden na het afvaardigen van het decreet verschenen in Nagasaki plakaten, waarin de kern van het decreet nogmaals werd uitgelegd: katholieke priesters mochten niet meer naar Japan komen; Japanners en buitenlanders die in Japan woonden, werd het verboden overzees te reizen zonder een daarvoor door de bakufu verleende toestemming; en Japanse wapens konden niet langer naar het buitenland uitgevoerd worden. Overtredingen zouden snel en streng bestraft worden.¹⁰ Een jaar later werd het decreet nog eens uitgevaardigd.

De tweede en derde fase van het afsluitingsbeleid, respectievelijk juli 1635-juni 1636 en augustus 1639-augustus 1640, vonden min of meer volgens hetzelfde patroon plaats: door de hoogste regeringsinstanties werd een decreet uitgevaardigd dat aan de buitenlanders ter hand werd gesteld, gevolgd door herinneringsdecreten, -plakaten, en -brieven.¹¹ De maatregelen, zoals deze in de verschillende decreten zijn vastgelegd, zijn daarbij ook vrij constant van inhoud, hoewel zij telkens aangescherpt werden. De bewegingsvrijheid van Japanners en buitenlanders werd in toenemende mate beperkt, de handel steeds meer gereguleerd, bestraffingen werden zwaarder en de houding ten aanzien van christenen harder. Het eerste decreet van de derde fase, uitgevaardigd op 4 augustus 1639, had als enige onderwerp (de beperking van) het christendom, en het werd gevolgd door specifieke instructies van de Japanse regering aan Chinezen en Nederlanders om de verspreiding ervan tegen te gaan.

Hoewel het niet met zoveel woorden gezegd wordt, lijkt bij al deze maatregelen het doel van de bakufu te zijn geweest zich te beschermen en

---

⁹ Boot, 'Maxims of Foreign Policy' in: J.L. Blussé en F. Fernández-Armesto, ed., *Shifting Communities and Identity Formation in Early Modern Asia* (Leiden 2003) 7-23: 16-17; idem, 'Japan – A Closed Country?' 3. De Japanse term voor afsluiting is *sakoku*. Zie hiervoor: W.J. Boot, 'Shizuki Tadao's *Sakoku-ron*', *Journal of the Japan-Netherlands Institute* 9 (2008) 88-106.

¹⁰ Boot, 'Japan – A Closed Country?'; 4; Boot, 'Maxims of Foreign Policy', 15.

¹¹ Boot, 'Maxims of Foreign Policy', 16. Zie voor een overzicht van de verschillende fasen: idem, 'Japan – A closed Country?'; idem, 'Maxims of Foreign Policy'. Voor vertalingen van de verschillende decreten en brieven: D.J. Lu, *Sources of Japanese History I* (New York 1974) 216-218; Laver, *The Sakoku Edicts*, 16-17; G. Elison, *Deus Destroyed. The Image of Christianity in Early Modern Japan* (Cambridge 1973) 193-194.

zich als enige autoriteit in het land te handhaven. Die autoriteit was nog maar van zeer recente datum. Na enkele eeuwen van binnenlandse oorlog heerste het Tokugawa-shogunaat pas sinds 1603 over heel Japan. Het afdwingen van loyaliteit was een van de belangrijkste drijfveren van de regering, belangrijker in ieder geval dan xenofobe of antichristelijke sentimenten.¹²

Uit het feit dat deze edicten bij tijd en wijle herhaald werden, kan men concluderen dat overtreding van de maatregelen nogal eens plaatsvond.¹³ Dat wordt in sommige brieven ook met zoveel woorden gezegd. Het beleid werd dan wel centraal in Edo bepaald en voor het hele land geldend verklaard, maar voor de uitvoering en handhaving ervan was men afhankelijk van de lokale autoriteiten. Beleid en uitvoering liepen dan ook niet altijd gelijk. Daarmee lijkt het aannemelijk dat de decreten van de bakufu uitgevaardigd werden na specifieke voorvallen. Men kan dan ook, met de Japanoloog Laver, concluderen dat er niet een van tevoren helemaal uitgedachte strategie aan het beleid van de bakufu ten grondslag lag, maar dat dit beleid gaandeweg vorm kreeg.¹⁴ Er lag geen blauwdruk klaar voor het beleid, concrete problemen vroegen om concrete oplossingen. Maar de zeggenschap van de centrale regering stond bij deze oplossingen wel telkens voorop.

Het beleid was in wezen allemaal oud nieuws. Voor alle maatregelen bestonden precedenten. Dat gold bijvoorbeeld voor de maatregelen met betrekking tot het christendom. Al onder voorgaande shoguns was er sprake van verboden op het christendom, met incidentele vervolgingen die soms behoorlijk ernstig van aard waren.¹⁵ Ook voor de maatregelen op

---

¹² George Elison denkt daar anders over en maakt de haat voor het christendom van de bakufu tot het doorslaggevende element bij de afsluiting van het land: G. Elison, 'The Cross and the Sword: Patterns of Momoyama History' in: G. Elison en B.L. Smith ed., *Warlords, Artists, and Commoners. Japan in the Sixteenth Century* (Honolulu 1981) 55-87.

¹³ Ook na de decreten nog. In juli 1643 werden bemanningsleden van het jacht *Breskens*, in Japan aangekomen en door de plaatselijke bevolking opgenomen, gevangengezet en vier maanden ondervraagd voordat zij werden vrijgelaten. Zie: R.H. Hesselink, *De gevangenen uit Nambu. Een waar gebeurd verhaal over de VOC in Japan* (Zutphen 2000).

¹⁴ Laver, *The Sakoku Edicts*, x-xi, 1-24.

¹⁵ Zo werden in 1622 in navolging van een decreet van 1 februari 1614, vijftien Christenen gedood, bij wat later bekend werd als 'het grote martelaarschap van

handelsgebied en voor de reisbepalingen van Japanners en buitenlanders waren er eerdere voorbeelden.¹⁶ Er was dus sprake van continuïteit en juist niet van een breuk: het beleid van de bakufu veranderde na 1633 niet wezenlijk.¹⁷ De habitus van de Oost-Aziatische denkwereld werd daarbij meer gevormd door een aantal concrete, klassieke denkbepalingen dan door een helder omliggende ideologie. Zo werd handel geminacht, reizen als een verdachte bezigheid gezien en werden contacten tussen personen van verschillende nationaliteiten en religies gewantrouwd. Orde en rust kwamen op de eerste plaats.

De Nederlanders in Japan

Men moet voorzichtig zijn met een al te absolute tegenstelling tussen het Japan van voor en van na de afsluiting. Dat beeld berust op een overschatting van de mate van openheid vóór 1633 enerzijds, en een overschatte geslotenheid van het land in de periode na 1641 anderzijds. Tot de geforceerde openstelling in de tweede helft van de negentiende eeuw was er ook na de decreten sprake van contacten tussen Japan en de omliggende wereld, zij het in bescheiden mate.¹⁸ Als men de toestand van voor de afsluiting als een vrijelijk en onbelemmerd heen en weer gaan van allerlei groepen buitenlanders beschrijft, waarbij de groepen op geen enkele wijze beperkt werden door de bakufu en zijn dienaren, dan schetst men van deze openheid een te rooskleurig beeld. De historicus Peter Rietbergen wijst er bij voortdurend op dat al vóór de afsluitingsdecreten het buitenlandse beleid van de shogunale regering gekenmerkt werd door een zekere willekeur, waarbij de bewegings- en handelsvrijheid voor buitenlanders nooit absoluut, maar altijd relatief was. Ook de Nederlanders ondervonden dit aan den lijve. In 1626 meldde Gouverneur-generaal De Carpentier

---

Nagasaki? Zie J. Elisonas, 'Christianity and the Daimyo', *Cambridge History of Japan* IV (Cambridge 1991) 301-372, 367-372.

¹⁶ Boot, 'Maxims of Foreign Policy', 18; Laver, *The Sakoku Edicts*, 31-34.

¹⁷ Boot, 'Japan – A Closed Country?', 5-6.

¹⁸ Er wordt steeds meer onderzoek gedaan naar de contacten die Japan wél met het buitenland onderhield. Het idee van de 'vier poorten naar het buitenland' van de historicus Arano Yasunori heeft tot vruchtbaar onderzoek geleid. Zie Tsuruta K., 'The Establishment and Characteristics of the "Tsushima Gate"', *Acta Asiatica* 67 (1994) 30-48; Hellyer, *Defining Engagement*, 1-73.

(1586-1659) aan patria: dat de VOC in Japan discreet en behoedzaam op moest treden om 'met die van Japan in geen ongeneucht te vervallen (...)'.¹⁹ De bakufu was voor de VOC een grillige en wispelturige handelspartner die haar tot ad-hocoptreden dwong, waarbij ze er vooral voor moest zorgen de bakufu te vriend te houden.²⁰ Die vriendschap was noodzakelijk voor de handel, en die wilde men bij de VOC niet kwijtraken. De Carpentier liet weten als belangrijkste doel het 'beneficeeren en vergrooten van 's Compagnies capitael (...) ' te hebben.²¹ Daarmee hebben we het voornaamste motief van de VOC te pakken en dit motief bepaalde haar optreden in Japan vóór de afsluiting, maar ook haar reacties op de decreten zelf.

De VOC was echter niet enkel een commerciële onderneming, maar bezat ook zekere militaire en diplomatieke bevoegdheden. Zij had daarmee de mogelijkheid om haar doelen met zachte en met harde hand te bereiken. Naast het najagen van gunstige handelsvoorwaarden met behulp van diplomatie ('schenkagie'), was het veroveren van land of het gebruiken van geweld ('conqueste') een beproefde strategie van de VOC. Vanaf haar oprichting had zij bevoegdheden op beide gebieden: verdragen met Oosterse machthebbers sluiten, nederzettingen stichten en versterkingen bouwen, ambtenaren aanstellen om de goede orde te bewaren en recht te spreken, en oorlogvoeren. De VOC was dus tegelijkertijd koopman, koning, diplomaat en legeraanvoerder.²²

---

¹⁹ *Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie* (hierna GM) I: 1610-1638. Rijks Geschiedkundige Publicatiën. Grote Serie 104, W.Ph. Coolhaas ed. (Den Haag 1960) IX. De Carpentier (3 februari 1626), 187.

²⁰ Rietbergen, *Japan verwoord*, 49-54, 74-82.

²¹ Geciteerd in: Rietbergen, *Japan verwoord*, 54 (datum wordt niet vermeld). De Carpentier was Gouverneur-generaal van februari 1623 tot september 1627. Zie W.Z. Mulder, *Hollanders in Hirado, 1597-1641* (Haarlem, z.j.) iv-v.

²² F.S. Gaastra, *De geschiedenis van de VOC* (10e [herz.] dr.; Zutphen 2007) 56-57; J. van Goor, *De Nederlandse Koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse Expansie 1600-1975* (z.p.; z.j.) [Den Haag 1993] 15-100; J. van Goor, *Prelude to Colonialism. The Dutch in Asia* (Hilversum 2004) 7-47; L. Blussé, 'Tussen Geveinsde Vrunden en Verklaarde Vijanden', inaugurele rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de Geschiedenis van de Europees-Aziatische betrekkingen vanwege de Stichting Akademieerstoelen Geesteswetenschappen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Universiteit Leiden, 8 januari 1999 (Amsterdam 1999) 5-6.

Op basis van het bovenstaande zou men in Japan een minder volgzzaam en assertiever optreden kunnen verwachten. Voorop bij dit alles stond echter de wens van de Nederlanders om de handel met Japan te continueren. Het land was inmiddels een uitermate belangrijke, zo niet onmisbare schakel geworden in het complexe netwerk van de Aziatische handel van de VOC, van de Indische Archipel tot in de Perzische Golf.²³ Dat blijkt ook uit de Generale Missive van 15 augustus 1633, waarin Gouverneur-generaal Brouwer (1581-1643) schreef, dat hij het nodig achtte

den handel van Japan op 't vigoureuste bij der hant te nemen ende bij alle mogelijcke ende bedenckelijcke middelen soodaenich te vergrooten dat de Compagnie daervan eerlang de effecten mach gevoelen.²⁴

Het gaat te ver om in het kader van dit artikel de Nederlandse reacties in alle verschillende afsluitingsfasen in detail te behandelen. Daarom eerst drie algemene opmerkingen. Op de eerste plaats kwamen de decreten niet uit de lucht vallen. Toen Nicolaes Couckebacker (geboorte- en sterfdatum onbekend) in 1632 tot Opperhoofd van Hirado werd benoemd, liep men er in Batavia al op vooruit: Couckebacker zou, zo blijkt uit de missive van 15 augustus 1633, bij zijn eerste bezoek als Opperhoofd van de Japanse Factorij aan de *shogun*

versoucken, dat Sijne Majesteyt ende hoocheden doch voortaan gelieven te excuseren aen eenige Japanse ofte Chinese coopluyden eenige passen op Tayouan [Taiwan] uyt te geven.

En even later in dezelfde brief:

Wij verhoopen ende vertrouwen, dat den Keyser ende rijcxraeden van Japan (...) aen geene Japanse of Chinese coopluyden eenige passen op Tayouan sal verleent hebben.²⁵

---

²³ Gaastra, *De geschiedenis van de VOC*, 53; Rietbergen, *Japan verwoerd*, 161.

²⁴ GM I, 374: IV. Brouwer.

²⁵ Ibidem, 374, 378: IV. Brouwer. De VOC bezat een factorij op Formosa (Taiwan), en had daar veel te stellen met Japanners, Chinezen en Portugezen.

Ook in de instructie die Couckebacker van Brouwer meekreeg werd melding gemaakt van deze verboden en de voordelen die deze voor de Nederlandse handel zouden hebben.²⁶

Op de tweede plaats waren de decreten, hoewel de Nederlanders niet direct genoemd werden, wel degelijk een bedreiging voor hen. De decreten waren een gevaar voor de Nederlandse handelsbelangen, maar ook voor Nederlandse levens. Voor Japanners waren protestantse Nederlanders en katholieke Portugezen 'een van de zelve booms des geloofs', die 'maar als zekere takken van dien van malkanderen verschilden (...)'.²⁷ De Japanners noemden alle christenen *kirishutan*.

Op de derde plaats: deze jaren werden gekenmerkt door voortdurende intriges tussen Nederlanders en Portugezen. De Nederlanders drongen er bij de shogun op aan het in Portugese handen zijnde Macao met geweld in bezit te nemen; zij wezen hem er bij elke gelegenheid op dat het katholicisme, en daarmee de katholieke missiedrang, onlosmakelijk met de Portugezen verbonden was; de Nederlanders overhandigden de shogun ook een brief die zij op de Portugezen buit hadden gemaakt. Daarin werd melding gemaakt van festiviteiten die in Macao waren gehouden om het martelaarschap van Sebastiaan Vieira, die op 6 juni 1634 in Japan ter dood gebracht was, te vieren. Zo trachtte de Nederlandse leiding in Japan, bij monde van Francois Caron (1600-1673), Opperhoofd van februari 1639 tot februari 1641, de Japanners ervan te overtuigen dat de vijanden van Japan de helden van Portugal waren.²⁸ De privégeleerde en Japanoloog Oskar Nachod (1858-1933) doet het voorkomen alsof deze brief rechtstreeks tot het uitvaardigen van het edict van 1635 heeft geleid.²⁹ Dat lijkt mij te veel eer. Al in zijn eerder genoemde brief (daterend van voor de Portugese brief) maakte Brouwer melding van deze voornemens van de bakufu:

---

²⁶ *Dagregisters gehouden bij de Opperhoofden van het Nederlandsche Factorij in Japan* (hierna *Dagregisters*) I, 309-332: 'Instructie voor Nicolaes Coeckebacker, enz., om des Compagnies Dienst in Japan te bevoorderen actum in 't Casteel Batavia Adij Ultimo Meij 1633'.

²⁷ Geciteerd in: Tojo, 'The anxiety of the silent traders', 123.

²⁸ Iwao, S., 'Japanese Foreign Trade in the 16th and 17th Centuries', *Acta Asiatica* 30 (1976) 1-18: 14-15; O. Nachod, *Die Beziehungen der Niederländischen Ostindischen Kompagnie* (Leipzig 1879) 238-242; Rietbergen, *Japan verwoerd*, 79-80.

²⁹ Nachod, *Die Beziehungen*, 242.

Den heere van Firando hadde d'onse mede onder den duym secreete verstaen gegeven, dat de Portugijsen Japan wellicht sal werden ontseyt ende geweygert langer aldaer te handelen, omdat niet naer en laeten de paepen in te voeren.³⁰

De Portugezen van hun kant ondernamen bij dezelfde shogun evenzeer pogingen om de Nederlanders zwart te maken. Er is een prachtige omschrijving, weliswaar van later tijd, van de hand van Antonio van Diemen (1593-1645; Gouverneur-generaal van januari 1636 tot april 1645) voor de activiteiten der Portugezen: 'Den Portugees, geen middel wetende omme sich met de leeuwenhuyl langer te connen redden, tracht hem met 't vossenvel te behelpen'.³¹ Het lijkt een duidelijk geval van de pot verwijt de ketel. Kortom: over en weer trachtte men elkaar het leven zuur te maken.³²

Voor dat intrigeren bij de Japanse regering, in feite een militaire regering die niet gewend was aan onderhandelen maar wel aan het geven van bevelen, was een zekere bravoure vereist. Volgzaamheid, vormelijkheid en ceremonie stonden bij de bakufu voorop, maar met name Couckebacker, in navolging van zijn eigen instructies en wellicht ook als gevolg van zijn trotse en hooghartige persoonlijkheid, leek niet van plan alles maar stilletjes te laten passeren. Zijn houding tijdens de beginjaren van zijn opperhoofdschap, die samenvielen met de eerste fase van het sakoku-beleid, kunnen dan ook als strijdbaar gekarakteriseerd worden. Toch zou aan die strijdbaarheid en bravoure snel een einde komen. Japan liet zich aan alle Nederlandse eisen en verzoeken weinig gelegen liggen: geen daarvan werd ingewilligd. Waar Japanse maatregelen in het voordeel van Nederland uitpaktten, was dat enkel het gevolg van de bakufu's eigen wensen. Het was duidelijk: voor de Japanners waren de Nederlanders gewone handelaren en hadden als handelaren nogal veel kapsones. Ze hadden zich maar aan 's lands verordeningen te onderwerpen.³³

Zo maakte de strijdbare toon van Couckebackers beginjaren al tijdens diens eigen opperhoofdschap plaats voor een gematigde en zelfs onderdanige toon. Na zijn vertrek uit Japan op 15 februari 1636 vatte hij zijn verblijf aldaar als volgt samen. De vele 'communicatien ende discoursen' met de regering in Edo hadden tot resultaat gehad dat de

---

³⁰ GM I, 485: XI. Brouwer.

³¹ GM II, 78: Van Diemen (18 december 1639).

³² Tojo, 'The anxiety of the silent traders', 121-123.

³³ Blussé, 'Tussen Geveinsde Vrunden en Verklaarde Vijanden', 17.

Nederlanders 'den Japander dienen te flatteren ende in te volgen derselver beveelen precijs t'observeren' wilde men althans de handel continueren.³⁴ Deze mededeling was een voorafschaduwning van wat Couckebackers opvolger in Hirado, François Caron, in de Dagregisters zou laten optekenen: 'Alles wat Zijne Majesteit ons gelieft te bevelen zullen wij punctueel uitvoeren.'³⁵ De strijdbaarheid van de eerste fase werd in de tweede omgezet in een volgzzaamheid die werd voortgezet in de derde fase.

Het decreet van 1639 en de Nederlandse reacties

Het decreet van 4 augustus 1639 werd op de tweeëntwintigste van dezelfde maand in de Dagregisters vermeld:

Op heden wert ons van de regenten deser plaetse aengeseght, alsdat de keijserlijcken Majesteijtt een gebodt heeft doen affigeeren, daerinne sijne wille schriftelijck stellen ende van 7 principaele raetsheeren deses rijcx onderteeckenen en zegelen laten, welcke copie van dito schriftelijcke ordre aen alle coningen ende lantheeren, een ijder in 't particulier, toegesonden is (...)³⁶

Waarna het betreffende edict in Nederlandse vertaling als volgt wordt weergegeven: de christelijke leer, hoewel 'overstrictelijcxst' verboden in Japan, wordt nog steeds 'bedectelijck' verbreid en de aanhangers van deze leer zien de wettige soeverein van Japan als hun vijand; om deze redenen wordt het schepen met 'paepen' aan boord, verboden op Japan te varen, en als een schip toch zou aanleggen, dan zal het 'in den gront vertreden ende alle degheene, die daarmede gecomen sijn, door de pijnelijcxte doot vernielt werden.'³⁷

Ook werd een brief van dezelfde datum, gericht aan 'alle de Coninghen, Hartogen, Princen, Graven, Lantsheeren ende bevelhebberen des keijserrijcx Japan', in de Dagregisters opgenomen met een herhaling van het verbod op de aankomst van christenen in Japan en met de opdracht aan

---

³⁴ Zo schreef Gouverneur-generaal Van Diemen aan patria op 28 december 1636. GM I, Van Diemen II, 586.

³⁵ Geciteerd in: Rietbergen, *Japan Verwoord*, 174.

³⁶ Dagregisters IV, 117.

³⁷ Ibidem, 118.

een ijgelyck (...) in sijn lant ende gebiet op alle zeehaven plaetsen wackere officieren te stellen, opdat alle vaertuijghen behoorlijck gevisiteert werden.³⁸

Troffen deze officieren iets ongewoons aan, dan moest dat ‘scharpelyck ondersocht’ worden en als het een buitenlands schip betrof, dan dienden zij onverwijld het schip met iedereen aan boord naar Nagasaki te sturen voor nader onderzoek, zonder ook maar iemand aan land te laten komen. Mocht iemand zich heimelijk toch aan land begeven, dan werd er een beloning voor de aangever vastgesteld. Wat er met degene die aan land gekomen was vervolgens moest gebeuren, meldt de brief niet.³⁹

Enige dagen later vertrok Caron naar Nagasaki voor een ontmoeting met Ôta Sukemune (1600-1685), speciaal gezant van de bakufu, die naar verluidde daar zou aankomen. De Dagregisters van de periode die nu volgt, zijn zeer instructief. Op 31 augustus kwam Ôta Sukemune in Nagasaki aan. Op de tweede september werden ‘5 principale Portugesen van ’s eijlant ende de 2 overjarige capteijnen uijt hare gevancknisse’ gehaald en voor Sukemune en de twee gouverneurs van Nagasaki geleid. Sukemune gaf hen te verstaan, dat aangezien zij willens en wetens de geboden van Japan hadden overtreden door gestadig ‘papen’ in het land te brengen, het de plicht van zijn onderdanen was hen te executeren. Toch had de regering besloten hen niet ter dood te brengen, maar hen te bevelen het land te verlaten en nooit meer terug te keren. ‘Breecket ghij daerenboven dit gebodt;, zo voegde Sukemune er aan toe, ‘soo wert u geschieden ‘tgeene nu verdient hebt’.

De Portugezen, ‘met de tranen op de wanghen’ verzekerden dat wat de majesteit beval zou geschieden, maar deden een verzoek: de overtreders van de Japanse geboden moesten ter dood veroordeeld worden, als de onschuldigen dan maar de handel met Japan konden voortzetten, omdat zij anders ‘in de uijterste ellende gebracht’ zouden worden.⁴⁰ Dit verzoek werd afgewezen.

De dag erna werden de Chinezen gesommeerd voor Sukemune en de gouverneurs te verschijnen en de vierde september de Nederlanders. Hen werd het nu ‘alderstrictelijcxt’ verboden om personen die de Christelijke leer in Japan zouden komen verbreiden, aan land te brengen. Bij overtreding van

---

³⁸ Dagregisters IV, 119-120.

³⁸ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, 125-126.

dit verbod zou 'al dat schip ende alle, dat daerin is, met degheene, die daarmede gecomen sijn, gesamentlijk verdorven werden.' Dat gold ook als het een verstekeling betrof: de aanbrenger zou dan wel rijkelijk beloond worden, de rest van de bemanning en het schip zouden 'van geen straffe vrij sijn'.⁴¹

Daarop herhaalde Sukemune nogmaals dat de Nederlanders alles dat hun gelast werd, zorgvuldig moesten nakomen, waarna hij hen een kopie gaf van het bevel, met daarbij de opdracht deze voortaan op alle schepen die Japan aan zouden doen, aan de bemanning voor te lezen. De Nederlanders antwoordden dat het hun bedroefde te merken dat, na veertig jaar in Japan aanwezig te zijn geweest, zij door de Japanse regering nog steeds gewantrouwd en niet als trouwe vazallen van de shogun gezien werden. Toch zat er niets anders op dan het bevel op te volgen:

Doch niettegenstaende naedemael sijne keijselijcke Majesteijtt dit alsoo te gebieden behaget heeft, connen niet anders doen, als ons daarmede confirmeeren ende segghen: wat de Majesteijtt behaget, dat geschiede.

Na nog wat plichtplegingen over en weer, werd de Nederlanders te verstaan gegeven, dat het zo wel welletjes was: 'Wij mosten jae seggen tegens des Majesteijts gebodt ende meer niet.'⁴² Daarna volgden de geschenken aan Sukemune en de beide gouverneurs. Op 5 september verzamelden alle betrokkenen zich nogmaals waarbij de geboden van 22 augustus werden herhaald en de Nederlanders tot naleving ervan werden gemaand. Op de tiende september bracht Sukemune een bezoek aan Hirado, hij bekeek en bewonderde de Nederlandse schepen en hij kreeg een maaltijd aangeboden. 's Avonds zeilde hij terug naar Edo. De Nederlandse demonstratie had wel tot een ongeluk geleid: bij de kanonschoten die werden afgevuurd ter verwelkoming van Sukemune, was 'een coegel van 4 ponts ijsers in seecker burgers huijs (...) geschooten.'⁴³ De schutter zou volgens de Japanners eigenlijk ter dood gebracht moeten worden, maar men verleende hem genade.⁴⁴

---

⁴¹ Dagregisters IV, 127-128.

⁴² Ibidem, 128-129.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, 135-136.

Volgens Rietbergen is men in Hirado, als de Portugezen uiteindelijk definitief de toegang tot Japan ontzegd wordt, zeer verheugd.⁴⁵ Uit de Dagregisters blijkt daar echter niets van. Ook wat de Generale Missiven betreft, is er van vreugde weinig te merken. Ondanks al het intrigeren van de voorafgaande jaren, was men bij tijd en wijle begaan met de Portugezen, en zelfs Couckebacker, schrijvend op 15, 16 en 17 oktober 1634, toonde compassie met hun lot.⁴⁶ Naast de soms medelijdende toon, overheerste een zakelijke benadering bij de VOC. Ook nu, na de definitieve verbanning van de Portugezen was er geen sprake van triumfalisme aan Nederlandse zijde. Gouverneur-generaal Van Diemen meldde in zijn missive van 8 januari 1640 aan patria 'dat alle Japanse vrouwen, die kinderen bij Nederlanders geprocreert hebben, uyt Japan geseyt waren (...)'.⁴⁷ Dat is eerder zakelijk en nuchter, dan verheugd te noemen.

Op nog een andere manier waren de reacties van de Nederlanders zakelijk te noemen. Van Diemen schreef naar aanleiding van de verbanning van de Portugezen uit Japan:

Dewijle den Portugees Japan ontseyt is, sullen moeten vigileren dat keyserrijck contentement te geven van de g'eyachte waren in quantité ende qualité derwaerts te versorgen (...).⁴⁸

Dat is wel de rode draad in alle mededelingen van de Nederlanders in Dagregisters en Generale Missiven: hoe de Japanners tevreden te stellen zodat de VOC haar winstgevende handel zou behouden? De zaken moesten, hoe dan ook, doorgaan.

Nog een paar andere dingen vallen op. Aan Japanse zijde liepen de zaken in 1639 gesmeerd, zeker in vergelijking met voorgaande decreten. Het decreet van 4 augustus 1639 was al op 22 augustus op de Hollandse Factorij bezorgd en al op 2 september werd het decreet persoonlijk door Ôta Sukemune in Nagasaki toegelicht. Op 22 september kreeg men in Hirado een brief van de shogun

---

⁴⁵ Rietbergen, *Japan Verwoord*, 170.

⁴⁶ Dagregisters I, 185-187; in de Dagregisters van 1634 en 1635 werd ook veelvuldig melding gemaakt van de terechtstellingen in Japan. Ook Rietbergen vermeldt dit in zijn boek: Rietbergen, *Japan Verwoord*, 80.

⁴⁷ GM II, 97: IX. Van Diemen.

⁴⁸ Ibidem, 84: VIII. Van Diemen (missive van 18 december 1639).

in dewelcke sijn Excellentie weten laet, hoe de keijserlijke Majesteijtt de Portugeesen den handel ende 't lant van Japan verboden ende de Hollanders serieuselijck te recommandeeren gelast hadde in toecomende het landt van Japan met alles 'tgheene is noodig ende sooveel doenelijck te versien (...).⁴⁹

Nog een aantal malen daarna informeerden verschillende Japanse afgevaardigden bij de Hollanders of de gegeven bevelen duidelijk geweest waren. Uit alles blijkt dat het de bakufu nu, nadat men inmiddels zes jaar bezig was geweest de boodschap aan de man te brengen, menens was geworden.

Verder gunnen de Dagregisters van 1639, veel meer dan de voorgaande, een prachtige blik op de diplomatieke betrekkingen tussen Japan en de Nederlanders. Op de eerste plaats natuurlijk omdat ze zo duidelijk laten zien dat het de bedoeling was dat de Nederlanders enkel 'ja' zouden zeggen tegen wat Sukemune hen namens de bakufu opdroeg te doen. Het was geen kwestie van onderhandelen, het was een kwestie van aanhoren en aanvaarden.

Daarnaast blijkt hoe geformaliseerd deze betrekkingen waren. Het bezoek werd afgerond met het overhandigen van geschenken, waarbij aan Japanse zijde iedereen die er toe deed iets moest krijgen. Drie weken na het onderhoud met Sukemune moesten de Nederlanders een audiëntie bij de shogun in Edo afleggen, met als enige doel hem te bedanken voor het bezoek dat zijn afgevaardigde aan Nagasaki en Hirado had gebracht.

Tot slot

Al met al was de VOC in Japan vooral diplomaat en koopman. De decreten werden simpelweg aanvaard. In eerste instantie probeerde Couckebacker nog gunstige voorwaarden voor Nederland te bedingen, maar toen dat niet bleek te lukken, liet hij een al te strijdbare houding varen. Men was er absoluut niet over te spreken dat de bakufu allerlei maatregelen eenzijdig afkondigde en de Dagregisters staan vol met klaagzangen op Japan en de Japanners, maar over het algemeen kon men weinig anders dan de decreten zonder voorbehoud aanvaarden. Met Rietbergen kan dan ook worden

---

⁴⁹ Dagregisters IV, 138.

geconcludeerd dat de VOC zich volgzzaam en realistisch opstelde.⁵⁰ En vooral zakelijk.

Wat ook opvalt is de afwezigheid van enige vorm van waardering van de afsluitingspolitiek, hetzij bewondering, hetzij veroordeling. Nu zijn de Dagregisters en de Generale Missiven ook niet de geëigende plek voor dergelijke meta-discussies: zij moesten enkel registreren wat er in de verschillende gebieden voorviel en die taak verrichtten zij, wat de afsluitingsdecreten betrof, heel adequaat. Een discussie over de afsluiting van Japan zou men wel kunnen verwachten in de secundaire literatuur over Japan uit de zeventiende en volgende eeuwen, maar toch is Engelbert Kaempfers tekst de eerste en enige die een evaluatie van het sakoku-beleid geeft, en wel een positieve:

Hierom vereischte de toestand en gesteltheit van het Ryk, zoo als het toen was, de forme van Regeering, zoo als ze onlans [sic] was vastgesteld, het geluk en welvaaren van het volk, den aard van het land, en de veiligheid van den Keyzer, alle te zamen evengelykelyk, dat het Ryk opgesloten wierd voor eeuwig, en gansch en gaar gezuvert van Vreemdelingen en vreemde Costumen. Hierom quamen de Keyzer en de Raad van Staate eindelyk tot een besluit, om door een bestendige en eeuwigdurende wet vasttestellen, Dat het Ryk zoude worden toegesloten.

In de vijfde en laatste paragraaf komt Kaempfer dan tot de conclusie dat

hun Land nooit geweest is in een gelukkiger Staat dan nu, geregeert door een willekeurig Monarch, opgesloten, en gehouden buyten allen handel en gemeenschap met vreemde Natien.⁵¹

Kaempfers boek over Japan werd al snel na het verschijnen een succes en werd in verschillende talen vertaald. In 1801 werd het door Shizuki Tadao (1760-1806) uit het Nederlands in het Japans vertaald en hij was het die de term sakoku muntte als vertaling van 'afgesloten'.⁵² De tekst van de zesde appendix leidde echter in Europa of elders nauwelijks tot een debat rondom de afsluiting van Japan. Dat veranderde gedurende de negentiende eeuw, toen Japans afsluiting onder druk van buitenlandse mogendheden werd

---

⁵⁰ Rietbergen, *Japan Verwoord*, p. 160-161.

⁵¹ Eerste citaat: Kaempfer, *Onderzoek*, 490; tweede citaat: *Ibidem*, 494.

⁵² Boot, 'Shizuki Tadao's *Sakoku-ron*'.

omgezet in een openstelling.⁵³ In het Westen was men inmiddels overtuigd geraakt van de vanzelfsprekendheid van open, internationale betrekkingen. Koning Willem II (1792-1849) had in 1844 in een persoonlijke brief aan de shogun de regering van Japan aangeraden het land open te stellen. En ook commodore Perry (1794-1858), die in 1853 voor de kust van Japan verscheen, handelde vanuit dezelfde overtuiging. In Japan hield men voornamelijk vast aan het beleid van de voorgaande twee eeuwen, maar die houding was onder de grote druk van buitenaf nauwelijks langer vol te houden. Na het omvallen van de Tokugawa-bakufu van 1868 kwam er dan ook een debat op gang, dat in hoge mate ideologisch gekleurd was.⁵⁴ Op de achtergrond speelde voor Japanners daarbij de vraag 'of wij dom geweest zijn' om het land zo lang afgesloten te hebben gehouden, en het aanvankelijke antwoord was 'natuurlijk waren wij dat'. Terwijl de wereld veroverd werd door een paar Europese landen (Portugal, Spanje, Nederland, Engeland, Frankrijk, Rusland) deed Japan niets, stond stil en raakte hopeloos achter, zo was het standpunt van een aantal Japanse 'moderniseerders'. Anderen redeneerden, helemaal in lijn met Kaempfer, dat de afsluiting een goede zaak was geweest: economisch omdat het goed met Japan ging; politiek omdat Japan en de omliggende wereld een periode van ongekende rust, vrede en orde kende; en cultureel omdat Japan op deze manier, los van vreemde invloeden, een eigen cultuur kon creëren en behouden. In de daaropvolgende historiografie, ook die uit het Westen, worden beide uiterste posities genuanceerd, maar toch blijft het vraagstuk wringen: een hermetisch afgesloten land was Japan niet, maar een open land was het evenmin.⁵⁵

---

⁵³ M.B. Jansen, *The Making of Modern Japan* (Cambridge en Londen 2000) 91-95; Boot, *Keizers en Shōgun*, 101-102.

⁵⁴ Zie voor deze discussie: Eiichi, K., 'Development of Japanese Studies on *Sakoku* (Closing the Country): A Survey', *Acta Asiatica* 22 (1972) 84-103; Eiichi, K., 'Research Trends in the Study of the History of Japanese Foreign Relations at the Start of the Early Modern period: On the Reexamination of 'National Seclusion' – From the 1970's to 1990's', *Acta Asiatica* 67 (1994) 1-29. Deze debatten staan bekend onder *Sakoku tokushitsu ron*, oftewel discussies over de voor- en nadelen van sakoku.

⁵⁵ Zie voor goede inleidingen op deze historiografie: Boot, 'Japan - A Closed Country'; Tashiro, K. en S. Downing-Videen, 'Foreign Relations during the Edo Period: Sakoku Reexamined', *Journal of Japanese Studies* 8.2 (1982) 283-306; R.P. Toby, 'Reopening the Question of Sakoku: Diplomacy in the Legitimation of the Tokugawa Bakufu', *Journal of Japanese Studies* 3.2 (1977) 323-363.

In het Westen waren en zijn velen overtuigd van de voordelen van een open samenleving. Daar refereerde Kaempfer natuurlijk expliciet aan toen hij schreef over de vermeende ‘snoothed’ van Japan zich van de buitenwereld af te sluiten. Maar de negentiende eeuw was niet de zeventiende, en het zou niet juist zijn de zeventiende eeuw naar negentiende-eeuwse maatstaven te beoordelen. In die zeventiende eeuw stonden de zaken in Japan en de wereld dienaangaande er anders voor. Japanse machthebbers hadden goede redenen om hun land af te sluiten. Wie hun redenen kent, kan ze wellicht onderschrijven. Wie ze onderschrijft, kan onmogelijk vasthouden aan het algemene besef dat een open gemeenschap te allen tijde en overal te verkiezen is boven een afgesloten land. Dat gold voor de toenmalige Nederlanders ten aanzien van Japan: men verbaasde zich over en ergerde zich vaak aan de ‘soo tijranniicken, glorieusen en trotsen gouverne’ (Speckx) van het land, dat hen het leven zo moeilijk maakte. Men zag duidelijk in dat het land niet vrij toegankelijk was. Maar van een principiële afwijzing was geen sprake. Men liet zich er tenminste niet door weerhouden om zich een toegang te verschaffen. Door met ‘soeticheyte ende sachtheyt’ (Brouwer), met ‘discretie (...) ende nedericheyt’ (Van Diemen) Japan tegemoet te treden, was het land, in ieder geval voor de Nederlanders, tot op zekere hoogte een open land.⁵⁶

---

⁵⁶ Rietbergen, *Japan Verwoord*, 76, 78. Jacques Speckx (1585-1652) was Gouverneur-generaal van september 1629 tot september 1632.